

İTALYA ÖRNEKLERİYLE DAİRE BİÇİMLİ KAPI TOKMAKLARI

Zerrin KÖŞKLÜ

Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
zkosklu@atauni.edu.tr

Öz

Bu makalede İtalya’da Roma, Floransa, Venedik, Napoli, San Gimignano, Siena ve Göller Bölgesi’nde tespit ettiğimiz daire biçimli kapı tokmakları üzerinde durulmuştur. Özenle korunduğu anlaşılan kapı tokmakları içerisinde büyük bir yoğunluğu bu tip oluşturmaktadır. Daire biçimli-yuvarlak kesitli- ve daire biçimli -dikdörtgen kesitli- olmak üzere iki ana tip belirlenmiştir. Kapı halkaları ve tokmakları ayırımına gidilmeden tespit edilen örneklerin ayrıca aynaları da incelenmiştir. Daire biçimli tokmalarda bezemesiz ve bezemeli örnekler bulunmaktadır. Özellikle bezemede akant yaprakları, C kıvrımları ve çiçek motifleri dikkat çekicidir. İtalya’da diğer kapı tokmaklarında olduğu gibi bu grubu oluşturan tokmalarda da pirinç, bronz ve demir kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İtalya, Kapı Tokmağı, Kapı Halkası.

Circular Door Knockers With Italian Types

Abstract

In this article circular door knockers identified in Rome, Florence, Venice, Naples, San Gimignano, Siena and Lakes Region, Italy are emphasized. Among door knockers which appear to be meticulously protected, this type is predominant.

Two main types, particularly circular-circular section and circular-rectangular section were identified. Without making any distinction between door knockers and door-rings, mirrors of the types identified were analyzed as well. There are plain and ornamental types of circular door knockers.

Acanthus leaves, C curves and floral motifs are remarkable especially in ornamental types.

In this group of door knockers, generally brass, bronze and iron were used as in the other types of door knockers in Italy.

Keywords: Italy, Door Knocker, Door-Ring.

Bu makalede, daha önce yayınlanan “İtalya Örnekleriyle Aslan Başlı Kapı Tokmakları” başlıklı çalışmada olduğu gibi Roma, Floransa, Venedik, Napoli, San Gimignano, Siena ve Göller Bölgesi’nde Nemi Köyü’nde tespit edilen geometrik biçimli kapı tokmaklarından daire biçimli kapı tokmakları ve tipleri üzerinde durulacaktır.

İtalya’da sözü edilen şehir ve bölgelerde büyük bir titizlikle korunduğu görülen kapı tokmaklarının çeşitliliği dikkat çekicidir. Bunların içerisinde bu makalenin konusunu oluşturan daire biçimli olanlar büyük bir yoğunluğu oluşturmaktadır (Foto. 1-2). İtalya’daki daire biçimli tokmakları tiplendirmeye geçmeden önce aslında bunların içerisinde kapı halkalarının da bulunduğunu belirtmek gerekir. Bilindiği gibi kapı halkaları daha çok çekip kapatmaya, tokmaklar ise kapatma ve asıl olarak vurulmak suretiyle haber vermek amaçlı düzeneklerdir. Bu nedenle kapı halkalarının alt kısmında vurulduğunda ses çıkarmaya yarayan kabara kısmı yoktur (Çal-Çal, 2008: 3; Çal, 1999: 275-284; Denктаş, 2005: 113-139). Temelde farklı işlevsel ve biçimleri olan bu düzenekler zaman içerisinde çekmek ve vurmak amaçlı kullanıldığından burada halka-tokmak ayırımına gidilmeden bir tipoloji yapılması daha uygun görülmüştür.

İtalya’daki daire biçimli tokmaklar-halkalar iki ana grupta ele alınmış ve bu gruplar bezemesiz ve bezemeli olmak üzere alt başlıklar oluşturularak incelenmiştir¹:

1. Daire Biçimli-Yuvarlak Kesitli-Tip

¹ Çalışmada, Halit Çal’ın Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları ve Çekecekleri, Ankara, 2008 kitabında uyguladığı sınıflandırma dikkate alınmıştır. Bu sınıflandırmada yukarıda adı geçen şehir ve bölgelerde tespit edilebilen örnekler bulunmaktadır. Çalışmanın tüm İtalya’yı kapsadığı düşünülmemelidir.

- 1.1. Bezemesiz Olanlar
- 1.2. Bezemeli Olanlar
 - 1.2.1. Halkanın Alt Ucu Bezemeli Olanlar
 - 1.2.2. Halkanın Yüzeyi Bezemeli Olanlar
 - 1.2.3. Halkanın Yüzeyi Burgulu Olanlar
- 2. Daire Biçimli-Dikdörtgen Kesitli-Tip
 - 2.1. Bezemesiz Olanlar
 - 2.2. Bezemeli Olanlar

1. Daire Biçimli-Yuvarlak Kesitli-Tip

Bu grup, yuvarlak kesitli ve yüzleri hafif düzleşmiş olan örneklerden oluşmaktadır. Tipin kendi içerisindeki gruplandırması bezemesiz ve bezemeli olmak üzere yapılan başlıklar şeklindedir.

1.1. Bezemesiz Olanlar

Bu grubu oluşturan örneklerde, halkanın üst ucunda, alt-üst ucunda veya alt-üst ve yanlarda bombe şeklinde dışa çıkıntılar mevcuttur. Üst ucunda halkanın tutturulduğu alt ucunda vurulan kısmı oluşturan bu çıkıntılar örneklerde kesitleri ile farklılık göstermektedir. Siena (Foto. 3-6), Floransa (Foto. 7-8), Roma (Foto. 9), San Gimignano (Foto. 10) örneklerinde halkanın üst ucunda; Floransa (Foto. 11-12), Roma (Foto. 13-14), Siena (Foto. 15) örneklerinde alt-üst ucunda; Siena (Foto. 16), Venedik (Foto. 17) alt-üst uçlarında ve yanlarda olmak üzere tespit edilmiştir.

1.2. Bezemeli Olanlar

Bu grubu oluşturan tokmaklar, tipin en bezemeli ve en estetik örneklerindedir. Bezemenin halkanın yüzeyindeki durumuna göre sınıflandırmayı uygun bulduk. Buna göre;

1.2.1. Halkanın Alt Ucu Bezemeli Olanlar

Floransa ve Nemi Köyü'nde üç farklı bitkisel örnek ile karşılaştık. Floransa'daki örnek (Foto. 18) ortadaki C kıvrımlarından, iki yana doğru uzanan akant yapraklarla belirlenen plastik görünümlü bir

bezemedir. Floransa'daki ikinci örneği ise (Foto. 19) alt ucu dışa taşırılmış akant yaprağı görünümündeki bezeme ögesi oluşturmaktadır. Nemi Köyü'nde bulunan örnek Floransa örneklerinden daha farklıdır. Üzeri yivli iki yana doğru açılan yaprak motiflerinden geliştirilen bezeme yüzeysel fakat dikkat çekicidir (Foto. 20).

1.2.2. Halkanın Yüzeyi Bezemeli Olanlar

Bu grubu oluşturan örneklerde belirgin olan üç tip tespit edilmiştir.

Birinci Grup: Tokmaklarda halkanın alt ucu dışa çıkıntılı ve iki yanında uçları aşağı doğru kıvrılmış yaprak şeklinde bir bezeme görülmektedir. Floransa (Foto. 21), San Gimignano (Foto. 22-23), Siena (Foto. 24) örneklerinde halkanın alt ortasında inci dizisi şeklinde dışa taşıntılı bir bezeme, Floransa (Foto. 25) Siena (Foto. 26-27) örneklerinde ise halkanın alt ortasında gün çiçeğini hatırlatan bezeme bu tipin farklı iki uygulamasını işaret etmektedir. İtalya'da yaygın olan bir diğer tokmak tipi aslan başı kapı tokmaklarında da aynı halka bu kez aslanın ağzında benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır (Köşklü, 2012: 119-133).

İkinci Grup: Tokmaklarda bezeme halkanın alt ve üst ortasında yer alır. Floransa (Foto. 28) örneğinde olduğu gibi halkanın alt ortasında C kıvrımlarından gelişen yaprak motifleri iki yana doğru uçları kıvrılmış akant yaprağı şeklinde bir bezemeye sahiptir. Tokmağın üst ortasında ise yine C kıvrımlarından oluşan bir bezeme görülmektedir. Bu bezemenin farklı şekillerde sevilerek uygulandığı Floransa (Foto. 18) ve yanı sıra aslan başlı tokmakların halkalarında yer aldığı bilinmektedir (Köşklü, 2012: 119-133).

Üçüncü Grup: Tokmaklarda bezeme tüm yüzeye dağılmış durumdadır. Nemi Köyü'nde (Foto. 29) tespit edilen örnekte halkanın tüm yüzeyi birbiri içinden çıkan yaprak motifleriyle kuşatılmış, üstte iki yanda iç içe kıvrımlar ve akant yaprağı şeklinde bir tepelikle sonuçlanmıştır.

1.2.3. Halkanın Yüzeyi Burgulu Olanlar

Halkanın yüzeyi sade burgulu olup üzerinde bezemesel bir ayrıntı yoktur. Floransa (Foto. 30), San Gimignano (Foto. 31), Siena'da (Foto. 32) örnekleri tespit edilmiştir.

2. Daire Biçimli-Dikdörtgen Kesitli-Tip

Bu grupta dikdörtgen kesit bazı örneklerde farklılık gösterse de karışıklığa neden olmamak adına aynı başlık altında toplamayı uygun bulduk. Bu tip, daire biçimli-yuvarlak kesitli-tipe göre daha sade tokmak örneklerinden oluşmaktadır. Tokmakların bazılarında alt orta kısımlarının dışa taşıntılı olduğu görülmüştür.

2.1. Bezemesiz Olanlar

Sade halkanın üzerinde bezeme yoktur. Floransa (Foto. 33-34), Napoli (Foto. 35-36), Siena (Foto. 37-40) ve San Gimignano (Foto.41) örnekleri bulunmaktadır.

2.2. Bezemeli Olanlar

Halkanın üzerinde basit geometrik çizikler şeklindedir. İçleri noktalı üçgenler Siena (Foto. 42-44), San Gimignano (Foto. 45-46) üçgenlerle birlikte daire Floransa (Foto. 47) üzeri kabartmalı birbirini takip eden daireseller, San Gimignano (Foto. 48), zincirek örgü San Gimignano (Foto. 49) ve V şeklinde çizikler Floransa (Foto. 50) halkaların üzerinde tespit edilen basit bezeme örneklerindedir.

İtalya'da belirtilen şehir ve bölgelerdeki tokmalarda aynalar on ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

Birinci Grup: Yuvarlak aynaları kapsayan tiptir. Bezemesiz ve bezemeli örnekleri bulunmaktadır.

Bezemesiz Olanlar: Siena (Foto. 5), Floransa (Foto 8, 12), Roma (Foto. 13), Nemi Köyü (Foto. 20), Siena (Foto. 38-39).

Bezemeli Olanlar: Floransa'daki tek örnek, halkayı içine alacak şekilde düzenlenmiş, halkanın ortasına kabartmalı bir daire yerleştirilmiştir (Foto. 11). Siena'daki örnekte dairenin etrafı kabartmalı ikili noktalarla belirlenmiş, orta bölüm dilimli ve yuvarlak şekillerle vurgulanmıştır (Foto. 16). San Gimignano örneklerinde dairenin etrafı kabartmalı noktalarla (Foto. 41, 49), dairenin etrafı dalgalı ve orta kısımları kabartmalı noktalarla (Foto.

46) belirlenmiştir. Bu grubun içerisinde dilimli yuvarlak ve çiçeğe benzer görünüşüyle Floransa (Foto. 30) ve Siena (Foto. 32) örnekleri de verilebilir.

İkinci Grup: Kademeli olarak isimlendirilen tipte ayna, merkeze doğru farklı sayıda kademeli olarak yükselen bir görünüme sahiptir. Siena (Foto. 3), San Gimignano (Foto. 10), Floransa (Foto. 18-19), Napoli (Foto. 35), Roma (Foto. 14) tipin örnekleri görülmektedir.

Üçüncü Grup: Göbekli ayna olarak isimlendirilebilecek tipte ayna, yarım küreye yakın bir görünümündedir. Floransa'daki örnekte kenardaki düz bir şeritten sonra noktalı bir şerit ve orta kısımda üzeri kabartmalı bir bezeme görülmektedir (Foto. 33). Siena (Foto. 37) örneğinde ise tipin sade bir uygulaması yer alır.

Dördüncü Grup: Temelde kare şeklinde olan tiptir. Siena'da (Foto. 6) kare ayna sade şekliyle görülür. Venedik (Foto. 17) örneğinde kubbemsi olup, üzeri kabarma yaprak motifleri ile bezenmiştir. San Gimignano (Foto. 21-23), Siena (Foto. 24) aynı zamanda tokmak çivisi gibi düşünülebilecek kare aynanın üzerinde kabartmalı sekiz dilimli bir çiçek, karenin alt ve üst kısmında yine kabartmalı oval bir merkezden dağılan dilimler görülmektedir. San Gimignano ve Siena örneklerine benzer bir ayna da Floransa'daki (Foto. 25) örnekte bulunmaktadır. Burada kare aynanın içinde dört dilimli bir çiçek alt ve üst kısmında ise yaprağı hatırlatan bir formun ucunda daha belirgin olan dilimler görülmektedir. Siena (Foto. 26-27) örnekleri de bu tipin uygulamalarındandır.

Beşinci Grup: Çokgen şeklinde olan tiptir. San Gimignano (Foto. 48), örneğinde ayna iç içe iki sekizgenden oluşmuş ve üzerinde geometrik düğümlü geçmelerle bezenmiştir. Siena (Foto. 42) örneğinde ise sekizgenin orta kısmı belirginleştirilmiş, üzerine ortada palmet iki yanda kıvrımlarla bir tepelik yerleştirilmiştir. Floransa (Foto. 34) örneğinde temelde sekizgen olan aynanın kenarları iç bükey derinleştirilmiş ve bu grup içerisinde farklı bir tip elde edilmiştir.

Altıncı Grup: Yaprak şeklinde olan tiptir. Yaprakların boyutları ve şekilleri farklıdır. Siena (Foto. 4, 40,43), Napoli (Foto. 36), örnekleri dört yönlü sade yaprak şeklindedir. Floransa (Foto. 7) örneğinde dört yönde uçlarda palmeti hatırlatan çıkmalar kenarlarda üçgenlerle tamamlanmıştır.

Floransa’da bulunan örnek (Foto. 47) uçları kıvrılmış altı yaprak ve plastik görünüşü ile bu grubun ve diğer tiplerin içerisinde en gösterişli tokmak aynalarından birini oluşturmaktadır. Bu tipin daha sadeleşmiş bir örneği yine Floransa’da (Foto. 50) bulunmaktadır.

Yedinci Grup: C kıvrımlarından oluşan tiptir. Floransa (Foto. 21) örneğinde karşımıza çıkan bu tip yaprak şeklinde olan ayna tipinde olduğu gibi gösterişli tokmak aynalarından biridir. Burada plastik görünümlü C kıvrımları döneminin üslup ve bezeme anlayışına uygundur. Tipin sadeleşmiş C kıvrımlarından oluşan bir örneği de San Gimignano’da (Foto. 31) yer almaktadır.

Sekizinci Grup: Oval şeklinde olan tiptir. Bezemesiz aynanın bir örneği Roma’da (Foto. 9) görülmektedir.

Dokuzuncu Grup: Üçgen şeklinde plan tiptir. Siena (Foto. 44) örneğinde üçgen form en basit şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

Onuncu Grup: Aynası olmayan tokmaklardır. Siena (Foto. 15), Floransa’da (Foto. 28), Nemi Köyü (Foto. 29), San Gimignano (Foto. 45) örnekleri bu grubu yansıtmaktadır.

İtalya’da diğer kapı tokmaklarında olduğu gibi bu grubu oluşturan tokmaklarda da pirinç, bronz ve demir kullanılmıştır.

İtalya’da daha çok sivil yapılar üzerinde tespit ettiğimiz daire biçimli tokmakları sadece bu örnekleri dikkate alarak kesin olarak tarihlendirmek pek doğru bir yaklaşım değildir. Yapıların üzerinde tarih bulunmaması veya madeni aksamların restorasyonlar sırasında yenilenebilme olasılıkları durumu daha da güçleştirmektedir. Genelleştirmeden bazı bezemeli örneklerde akant yaprakları, C kıvrımları ve çiçek motiflerinin Barok ve sonrası dönemlerde izlenebilen bir üslubun özelliğini yansıttığı görülmektedir.

Konumuzu oluşturan İtalya’daki -daire biçimli- tokmakların daha çok sade bir halkadan oluşan benzer örneklerine Türkiye’de hemen her bölgede rastlanmaktadır. Bu tipin yayınlanan çalışmalarında tarihsel gelişimi ve tipolojisi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulduğundan biz sadece bazı merkezlerin isimlerini vermekle yetindik. İstanbul, Edirne (Çal-Çal, 2008:165-169), Divriği (Denktaş, 2005: 113-139), Kastamonu (Ataoğuz Çal, 2004: 485-504), Ali Bey Adası (Ayvalık) (Ataoğuz Çal, 2008: 225-240),

Afyon (Çal, 1999: 50-53), Erzurum (Köşklü, 2006: 337-346), Malatya (Özme- Şahin, 2001: 123-128), Hatay (Çal, 2001:173-178), tarafımızdan da belgelenen Beypazarı, Safranbolu, Avanos, Bursa, Bursa/ Cumalıkızık, Mardin, Siirt, Maraş, İzmir, Muğla, Balıkesir, Kayseri ve Amasya tipin örneklerinin uygulandığı merkezlerdendir.

Kaynakça

- Ataoguz Çal, Ö. (2004). “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları ve Tokmakları” *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi* C.12, S.2 Kastamonu, 485-504.
- Ataoguz Çal, Ö.(2008). “Ali Bey Adası (Ayvalık) Kapı Halkaları ve Tokmakları” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S.25, Yıl: 2008/2, Kayseri, 225-240.
- Çal, H. - Çal, Ö.(2008). Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları ve Çekecekleri, Ankara.
- Çal, H.(1999). “Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları”, *Vakıf ve Kültür*, C. 2, S.6, Ankara, 50–53.
- Çal, H.(1999). “Osmanlı Kapı Halkaları ve Kapı Tokmakları”, *Osmanlı*, C. 11, Ankara, 275-284.
- Çal, H.(2001). “Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, *Ortaoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 1. C, Ankara, 173–188.
- Denktaş, M.(2005). “Divriği’nin Kapı Tokmakları ve Kapı Halkaları” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005/2, S.19, Kayseri, 113-139.
- Köşklü, Z.(2006). “ Eski Erzurum Evlerinde Kapı Tokmakları” *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 21-23 Nisan 2005 Bildiriler*, Erzurum, 337-346.
- Köşklü, Z.(2012). “İtalya Örnekleriyle Aslan Başlı Kapı Tokmakları” *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2012, S.28, Erzurum, 119-133.

Özme, A.-Şahin, H.(2001). “Geleneksel Malatya Evlerinde Cümle Kapıları”
Türk Arkeoloji ve Etnoğrafya Dergisi, S.2, Ankara, 123-128.

Foto.1 Floransa

Foto. 2 Siena

Foto.3 Siena

Foto.4 Siena

Foto.5 Siena

Foto.6 Siena

Foto.7 Floransa

Foto.8 Floransa

Foto.9 Roma

Foto.10 San Gimignano

Foto.11 Floransa

Foto.12 Floransa

Foto.13 Roma

Foto.14 Roma

Foto. 15 Siena

Foto.16 Siena

Foto.17 Venedik

Foto.18 Floransa

Foto.19 Floransa

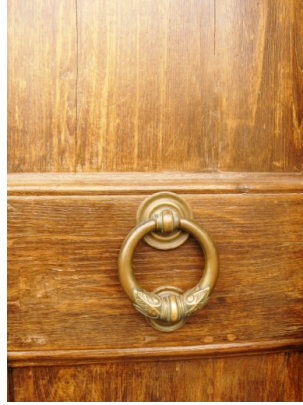

Foto.20 Nemi Köyü

Foto.21 Floransa

Foto.22 San Gimignano

Foto.23 San Gimignano

Foto.24 Siena

Foto.25 Floransa

Foto.26 Siena

Foto.27 Siena

Foto.28 Floransa

Foto.29 Nemi Köyü

Foto.30 Floransa

Foto.31 San Gimignano

Foto.32 Siena

Foto. 33 Floransa

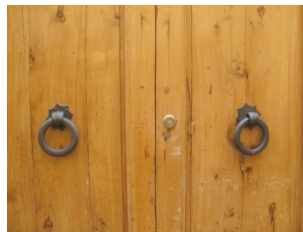

Foto. 34 Floransa

Foto.35 Napoli

Foto.36 Napoli

Foto.37 Siena

Foto.38 Siena

Foto.39 Siena

Foto.40 Siena

Foto. 41 San Gimignano

Foto. 42 Siena

Foto.43 Siena

Foto.44 Siena

Foto.45 San Gimignano

Foto.46 San Gimignano

Foto.47 Floransa

Foto.48 San Gimignano

Foto.49 San Gimignano

Foto.50 Floransa